

زندگی نامه‌ی

دکتر سید محمدرضا جلالی نائینی

پروفسور سید حسن امین

□ ۱- یک قرن زندگی در یک نگاه کوتاه

استاد دکتر سید محمدرضا جلالی نائینی، حقوقدان، پژوهشگر تاریخ ادیان، محقق، مترجم، روزنامه‌نگار، سیاستمدار و خلاصه یکی از شخصیت‌های ملی و تاثیرگذار ایران در صد ساله‌ی اخیر در یازدهم فروردین ۱۳۸۹ قفس تن را شکست و به رفیق اعلی پیوست.

جلالی نائینی، از رجال خوشنام و خدوم فرهنگی، مطبوعاتی، اجتماعی و سیاسی ایران بود که هفتاد و چند سال از نود و چند سال عمر پربار خود را به خدمت به هم‌وطنان خود موفق بود. جلالی نائینی به سال ۱۲۹۳ در نایین اصفهان متولد شد. دوره‌ی تحصیلات ابتدایی را در نائین، دوره‌ی اول متوسطه را در اصفهان و دوره‌ی دوم دبیرستان را در مدرسه‌ی دارالفنون تهران گذراند. در ۱۳۱۳ وارد دانشکده‌ی حقوق دانشگاه تهران شد. پس از فراغت از تحصیل در ۱۳۱۶ به سرپازی رفت و با مرحومان دکتر غلامحسین صدیقی و نصرت‌الله امینی هم اطاق شد. در ۱۳۱۸ به سمت قاضی دادگستری به استخدام دولت درآمد. پس از سه سال قضاوت در پی اشغال ایران به دست متفقین در شهریور ۱۳۲۰ از خدمت قضایی استعفا داد و در ۱۳۲۱ پروانه‌ی وکالت دادگستری اخذ کرد و از آن پس ضمن اشتغال به حرفه‌ی وکالت، به روزنامه‌نگاری توأم با کسب فیض از محضر دانشمندان و تکمیل دانش و بینش و اندک اندک تألیف و تصنیف و خدمات علمی روی آورد.

در کارنامه‌ی بلند و پربار جلالی نائینی، برگ‌های درخشان فراوان است. از جمله:
الف. یکی از خدمات جلالی نائینی، پژوهش‌های او در زمینه‌ی تاریخ ادیان، عرفان تطبیقی و هندشناسی بود. سفرهای علمی‌اش به هند آموزش زبان سانسکریت، چاپ کتاب‌های متعدد و ایجاد ارتباط علمی و فرهنگی میان ایران و هند در بالاترین سطوح، از جمله جواهر لعل نهرو، ابوالکلام آزاد و ایندیرا گاندی و دکتر تاراچند با اخذ دکترای افتخاری از دانشگاه بنارس، محصول این تلاش است.

ب. برگ زرین دیگر کارنامه‌ی جلالی نائینی، مبارزه‌ی سیاسی و روزنامه‌نگاری‌ست. او آخرین عضو بازممانده از مؤسسان اولیه‌ی جبهه‌ی ملی در ۱۳۲۸ به رهبری زنده‌یاد دکتر محمد مصدق بود، هرچند آن جبهه را پس از دکتر مصدق، قبول نداشت. از جهت خدمات مطبوعاتی نیز، وی نخست، مدیرمسئول روزنامه‌ی کشور (همسو با سید ضیاءالدین طباطبایی) بود؛ به طوری که بعضی سرمقاله‌های آن به قلم سیدضیاء بود. خود جلالی نائینی مکرر می‌گفت که سید ضیاء و دکتر مصدق هر دو ایران پرست بودند، اما شیوه و روشی که برای خدمت به ایران انتخاب کرده بودند، با هم مخالف بود. رحیم زهتاب فرد نیز به من می‌گفت که با پادرمیانی او و به دستور سیدضیاء شرکت میهن تور همه روزه یکصد عدد روزنامه‌ی کشور را از تهران به تبریز می‌فرستاده است. با این همه، همین که در پی تحصن در دربار، دکتر مصدق برای مبارزه با تقلب در انتخابات و در نهایت ملی‌کردن صنعت نفت به میدان آمد، جلالی نائینی آگاهانه به خدمت جنبش ملی درآمد و سردبیر روزنامه‌ی باختر امروز به مدیریت پسرخاله‌اش دکتر حسین فاطمی (شهید نهضت ملی‌کردن صنعت نفت و وزیر امور خارجه‌ی دولت دکتر مصدق) شد.

مجلس بزرگداشت دکتر سید محمدرضا جلالی نائینی

مکان: کانون وکلای دادگستری مرکز- زمان: ۱۹ فروردین ۱۳۸۹

۱۳۵۷ به عنوان اعتراض رسمی از سناتوری استعفا داد. هنگامی که اولین نطق آتشین او علیه رژیم در مجلس سنا در مطبوعات وقت بازتاب یافت، یحیی سمیعان معروف به یحیی ریحان (۱۲۷۵-۱۳۶۳) از شاعران و روزنامه‌نگاران قدیمی، این غزل را در وصف او

سرود:

مردم گشوده‌اند زبان بر ثنای تو

ای سرور عزیز که جانم فدای تو

آید همواره روح خلاق به اهتزاز

خوانند در جریده چو نطق رسای تو

هان ای جلالی ای شه اقلیم معرفت

در فضل و در ادب نرسد کس به پای تو

(ماهنامه‌ی حافظ، ش ۶۶، بهمن ۱۳۸۸، ص ۱۲)

هنگامی که جلالی نائینی در نطق خود در مجلس سنا گفت که: «جلو ترک تازی‌های ساواک را بگیریدا»، تهدیدهایی از جانب دربار علیه او صورت گرفت و از جمله سرلشکر ایرج مطبوعی، پیغام‌های تند به او رساند ولی جلالی نائینی مردانه بر مواضع خود ایستادگی

ج. جلالی نائینی از جهت مشارکت در نهادهای مدنی و تشکل‌های اجتماعی در استقلال کانون وکلا مؤثر بود و خود سال‌ها عضو هیات مدیره‌ی کانون وکلای دادگستری و از دوره‌ی شانزدهم تا نوزدهم یعنی سه دوره رییس کانون وکلا بود.

وی داستانی از شکایت پرونده‌ی علیه محمدرضا شاه را که آن را به عنوان «وکیل معاضدت» به مرحوم سید حسن امامی (امام جمعه) احاله داده بود، در مجله‌ی حافظ نوشته است.

د. جلالی نائینی هم‌چنین در آخرین دوره‌ی مجلس سنا، سناتور انتخابی شد؛ اما در مجلس سنا از پنجم شهریور ۱۳۵۷ که جعفر شریف امامی با اختیارات کامل به نخست‌وزیری رسید و متعاقب آن در ششم شهریور در انتخابات مجلس سنا، دکتر محمد سجادی (نایب رییس اول سنا) به ریاست مجلس سنا انتخاب شد، مخصوصاً پس از کشتار مردم در روز ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ (= جمعه سیاه) در میدان ژاله، در جهت منافع ملی و حقوق شهروندان علیه دولت وقت سخنرانی کرد و خواستار بازگشت به قانون اساسی و حفظ استقلال قوه‌ی قضائیه شد. عاقبت هم در روز سوم بهمن

مکان: کانون وکلای دادگستری مرکز
زمان: ۱۹ فروردین ۱۳۸۹

ردیف اول از راست:

۱- پروفسور سید حسن امین

۲- دکتر کاظم شایان

۴- دکتر گودرز افتخار چهرمی

۷- یحیی صادق وزیری

عکس از: آرش اسدزاده کارشناس حقوق قضائی

جعفر شهیدی، محیط طباطبایی، دکتر محمود افشار، ابوالحسن ورزی و دیگران قلم زده است. یکی دیگر از کارهای او چاپ سه نسخه از دیوان حافظ بود که اولی با همکاری نذیر احمد از استادان پارسی دان شبه قاره و دومی به همراهی دکتر نورانی وصال (نوهی وصال شیرازی) بود که به دنبال آن دهها مقاله و مصاحبه درباره‌ی ذهن و زبان حافظ از او به چاپ رسید.

آثار مکتوب جلالی نائینی که بیشتر در زمینه‌ی هندشناسی، قرآن پژوهی، تاریخ ادیان و ادبیات است، بسیارند از جمله:

۱- «تاریخ جمع قرآن کریم» با مقدمه‌ی دکتر احمد مهدوی دامغانی

۲- کتاب توضیح الملل، ترجمه‌ی فارسی ملل و نحل شهرستانی

۳- سه نسخه تصحیح شده دیوان حافظ یکی با همکاری دکتر نذیر احمد، دیگری با همکاری دکتر نورانی وصال و سوم به

استقلال

۴- تصحیح و چاپ تفسیر مواهب علیه ملاحسین کاشفی واعظ

سیزواری

۵- «اوپانیشادها» موسوم به سر اکبر، ترجمه‌ی محمد

داراشکوه، با همکاری دکتر تاراچند

۶- «پنچکایانه یا پنج تنتره (کلیله و دمنه)»، تصحیح و تحقیق

با همکاری دکتر تاراچند و دکتر عابدی

۷- «گزیده سروده‌های ریگ ودا» ترجمه و تحقیق و نگارش

۸- «مهابهارت» ترجمه‌ی فارسی نقیبخان در چهار جلد، با

همکاری دکتر شوکلا

کرد و گفت: «اگر بخواهید مرا در همین ساختمان مجلس سنا همین الان دستگیر کنید و به زندان ببرید، من آماده‌ام.»

هـ. جلالی نائینی خاطرات خود را از غائله‌ی آذربایجان و دخالت

شوروی در آن در ۱۳۲۴، جنبش ملی کردن صنعت نفت و تأسیس

جبهه‌ی ملی اول در ۱۳۲۸، حمله به دفتر روزنامه‌ی باختر امروز در

کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، مکاتبات خود با مصدق، فعالیت‌هایش

برای نجات جان دکتر حسین فاطمی از خطر اعدام، مراجعاتش به

مهندس مهدی بازرگان برای انتقال بدون خونریزی قدرت در بهمن

۱۳۵۷ و چندین خاطره‌ی ارزشمند مشابه را طی دهها مقاله در

ماهنامه‌ی حافظ نوشته است. با این همه، وی پس از پیروزی

انقلاب ۱۳۵۷ همانند بسیاری دیگر از رجال کشور که در رژیم

سابق، مقامات مهمی را قبول کرده بودند، مدتی گرفتار و محبوس

بود. اما به دلیل سلامت نفس و خدمات فرهنگی‌اش سرانجام آزاد

شد و سی سال دیگر با عزت زیست.

۲- تألیفات و آثار قلمی دکتر جلالی نائینی

از استاد دکتر جلالی نائینی دهها مقاله در مجله‌های معتبر ادبی

ایران از جمله: یغما، وحید، گوهر، کلک، کیهان فرهنگی،

بخارا و حافظ چاپ شده است. وی هم‌چنین سخنرانی‌های

متعددی در کنگره‌ها و همایش‌های داخلی و خارجی از جمله در

کنگره‌ی تحقیقات ایران‌شناسی در سال‌های ۱۳۵۲ و ۱۳۵۴،

انجمن ادبی ایران و دیگر انجمن‌های ادبی تهران ایراد کرده و در

یادنامه‌های بزرگانی چون ابوریحان بیرونی، خیام نیشابوری، دکتر

- ۹- «پارسی پرکاش» (فرهنگ مختصر سانسکریت به فارسی) تألیف کریشنا داس
- ۱۰- «جوگ باشت» در فلسفه و عرفان هند، ترجمه نظام پانیپتی
- ۱۱- «لغات سانسکریت در کتاب ماللهند بیرونی»، با مقدمه‌ی دکتر تاراچند، چاپ شورای عالی فرهنگ و هنر
- ۱۲- «مجمع البحرین» (دریای دو اندیشه‌ی هندی و ایرانی) تألیف محمد داراشکوه فرزند شاه جهان
- ۱۳- «هند در یک نگاه» مشتمل بر تاریخ و ادبیات و مکتب‌های فلسفی هند
- ۱۴- «طریقه‌ی گرونانک و پیدایی آیین سیک»
- ۱۵- «منتخبات آثار داراشکوه»
- ۱۶- «شرح حال جواهر لعل نهرو»
- ۱۷- «فرهنگ سانسکریت به فارسی» در دو جلد، از انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی
- ۱۸- ثنویان در عهد باستان
- ۱۹- ترجمه‌ی «کتاب الاصنام» (تنکیس الاصنام)، تاریخ پرستش عرب پیش از اسلام، تألیف ابومنذر هشام بن محمد کلبی
- ۲۰- تصحیح و چاپ سکینه الاولیاء

۳- مجالس بزرگداشت جلالی نائینی

استاد دکتر جلالی نائینی در قطعه‌ی ناموران بهشت‌زهره در کنار مشاهیری چون دکتر سید احمد سیادت، دکتر محمد خوانساری، دکتر سیف‌الله وحیدنیا دفن شد. مجلس ترحیم باشکوه او که از سوی خانواده‌اش روز سه‌شنبه ۱۷ فروردین ۱۳۸۹ در مسجد الرضا برگزار شد، شاهد حضور انبوهی از بزرگان و نشانه‌ی محبوبیت آن زنده‌نام بود. در این مجلس حجت‌الاسلام والمسلمین حمیدزاده (واعظ) سخنرانی کردند.

هم‌چنین در روز پنجشنبه ۱۹ فروردین ۱۳۸۹ مجلس بزرگداشت دیگری از طرف هیئت مدیره‌ی کانون وکلای مرکز در سالن اجتماعات کانون وکلا در تهران برگزار شد که در آن آقایان سید محمد جندقی کرمانی‌پور (رییس کانون)، جهانگیر امیرحسینی (عضو هیات مدیره‌ی کانون وکلا در ادوار ریاست مرحوم دکتر جلالی نائینی)، حسن رستگار (وکیل پایه‌ی یکم دادگستری)، ابن بنده سید حسن امین و در خاتمه حجت‌الاسلام والمسلمین حق‌پناه (واعظ و وکیل دادگستری) سخنرانی کردند.

سومین جلسه‌ی بزرگداشت او روز شنبه ۲۱ فروردین ۱۳۸۹ در انجمن ادبی ایران در محل دایرة‌المعارف ایران‌شناسی با حضور استادان، نویسندگان، روزنامه‌نگاران، شاعران و هنرمندان برگزار گردید که آقایان دکتر جهانگیر امیرحسینی و دکتر محمد اشتری (وکلا‌ی دادگستری) در آن سخن گفتند.

چهارمین نشست که در آن تجلیلی از دکتر جلالی نائینی به عمل آمد، روز سه‌شنبه ۲۴ فروردین ۱۳۸۹ در انجمن بهار خاقانی به مدیریت سرهنگ هوشنگ وزیر فرآهانی در تالار بزرگ خانه‌ی هنرمندان برگزار شد که به دلیل سابقه‌ی سخنرانی مرحوم دکتر جلالی نائینی در مجلس بزرگداشت من و پدرم در انجمن مزبور، صاحب این قلم دوباره طی سخنرانی مبسوطی با حضور تعداد قابل توجهی از استادان، نویسندگان، شاعران، هنرمندان و هنردوستان بیشتر به جنبه‌ی خدمات مطبوعاتی و فرهنگی آن مرحوم پرداختم.

این نیز شعری ست که در سوگ او ساختم:

جلالی، مرد علم و داد و دین، رفت

بزرگ استادی از ایران زمین رفت

امین در سوگ او بنشست و گفتا

کسی کیش نیست دیگر جانشین رفت

آگهی ترحیم

دوست، همکار و استاد پیشکسوت ما استاد دکتر سید محمدرضا جلالی نائینی، حقوقدان، پژوهشگر تاریخ ادیان، محقق، مترجم، روزنامه‌نگار، سیاستمدار و تنها عضو بازمانده از موسسان اولیه جبهه ملی در ۱۳۲۸ به زعامت زنده‌یاد دکتر محمد مصدق، قفس تن را شکست و به رفیق اعلی پیوست. ضمن عرض تسلیت به همسر وفادارش سرکار خانم اعظم‌الملوک مصطفوی نائینی و فرزندان برومندش آقایان و خانم‌ها: منوچهر، ایراندخت، سید احمدرضا، سید محمودرضا، زیبا و سید محمدعلی جلالی نائینی برگزار می‌گردد. مجلس آرمزش‌خواهی آن مرد بزرگ را از ساعت ۳/۴۵ تا ۵/۱۵ بعدازظهر سه‌شنبه ۱۷ فروردین ۱۳۸۹ در مسجدالرضا (ع) واقع در میدان نیلوفر خیابان آپادانا (خرمشهر) به استحضار می‌رساند.

پروفسور سیدحسن امین

(نقل از: روزنامه‌ی اطلاعات، دوشنبه ۱۶ فروردین ۱۳۸۹، ص ۱۵)